

PROF. DR. JOHN ESPOSITO İLE “BATI DÜNYASINDA İSLAMOFOBİ” HAKKINDA ŞÖYLEŞİ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ev sahipliğinde, 8-10 Ekim 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Uluslararası İslam Dünyası Sempozyumu”na katılan Prof. Esposito ile bir söyleşi gerçekleştirdik. İslamofobi konusunda bir uzman olan Esposito ile İslamofobinin tanımından tarihsel kökenlerine ve bugününe dair her şeyi konuştuk. Söyleşiyi gerçekleştiren Yrd. Doç. Dr. Ömer TAŞGETİREN’e dergimiz adına teşekkür ederiz.

JOHN L. ESPOSITO KİMDİR?

Washington, DC'deki Georgetown Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve İslam Teolojisi dallarında Amerikalı profesör. Ayrıca, Georgetown'daki “Prince Alwaleed Center for Muslim–Christian Understanding” adlı araştırma merkezinin kurucu direktörüdür.

İslamofobi nasıl tanımlanabilir? Bazı insanlar Müslüman karşıtlığı ya da İslamcılık karşıtlığı gibi ifadeler kullanıyorlar. Bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılabilir mi?

İslamofobi Müslümanlara ya da İslam'a karşı önyargıya, ayrımcılığa ya da nefret suçlarına yol açan tutum ve davranışları ifade eder. Bu suçlar Müslümanlara karşı ya da Müslüman olarak algılanan insanlara karşı işlenebilir.

Bu anlamda siyasal İslam karşıtlığından daha geniş bir kapsamı olan bir kavramdan bahsediyoruz değil mi?

Evet, ondan daha geniş bir kapsamı var. Aynı zamanda, İslamofobi insanların İslam ya da Müslümanlar hakkında eleştirel olamayacakları ya da eleştirel bir tavır takınamayacakları anlamına gelmez. İnsanlar ampirik bir delil üzerinde konuştukları sürece İslam hakkında eleştirel bir tavır içerisinde olabilirler. Burada önemli olan şey, İslam hakkında sorular sormak değildir. Bir düşünceyi ya da davranışı İslamofobik yapan içerisinde bir önyargının ya da ayrımcılığın bulunmasıdır.

İslamofobi kavramı ilk olarak Batı ülkelerinde ne zaman kullanılmıştır?

İlk defa 1990'larda Birleşik Krallık'ta önyargıları ve ayrımcılığı inceleyen bir kurum tarafından kullanıldı. Aynı zamanda, 1990'ların sonunda yazdığım "İslam Tehdidi: Mit mi, Gerçek mi?" (*The Islamic Threat: Myth or Reality?*) kitabında ben de kullanmışım. Fakat Amerika'da bu kavram ana akım medyada 2010'a kadar genel olarak kullanılmadı. O zaman New York'ta cami yapımı etrafında tartışmalar vardı ve gösteriler yapılıyordu. Ve bu dönemde Time Dergisi kapağında şöyle bir soruyla çıktı: Amerika İslamofobik mi?

İslamofobi'nin tarihsel kökenleri var mı yoksa çağdaş bir olgu mu?

Evet, İslamofobi geçmişteki çatışmalarla ilgilidir. Ortaçağlardaki çatışma ortamında, Müslümanlar ya da Hıristiyanlardan birbirleri hakkında olumsuz genellemeler yapan birçok kimse vardı. O dönemlerde birçok Hıristiyan bizim bugün İslamofobi dediğimiz olguya denk düşecek şeyler söylüyorlardı. Fakat çağdaş İslamofobi dediğimizde başka bir şeyden bahsediyoruz. Çağdaş İslamofobinin başka dinamikleri, sebepleri var. Amerika'da İslamofobi İran devrimiyle, devrim sonrası rehine kriziyle, her gün insanların medyadan izlediği Amerika'ya ölüm sloganlarıyla ilişkilidir. Aynı zamanda, Samuel Huntington ve Bernard Lewis gibi bazı düşünürler İslam tarihi olarak, bir medeniyet olarak Batı'ya tehlike oluşturur tezini işlediler.

Bir anlamda çağdaş kaygılardan yola çıkılarak tarih yeniden ele alındı ve ikisi birleştirilerek yeni bir İslamofobi üretildi diyebilir miyiz?

Evet doğru. İnsanlar Haçlı seferlerinden ya da benzeri şeylerden bu çerçevede bahsetmeye başladılar.

İslamofobi'nin en önemli tezahürleri nelerdir? İslamofobi ülkeden ülkeye değişen özellikler gösteriyor mu? Yoksa her yerde aynı mı?

Ülkeden ülkeye farklılıklar olduğunu düşünüyorum. Amerika'daki İslamofobi Amerika'daki olaylardan beslendi. Bu Avrupa'da olandan farklı bir durum. Avrupa'da İslamofobi göçmenlerin bu ülkelerle ilişkileriyle alakalıdır. Avrupa ülkelerinde tarihsel olarak göçmen topluluklar yoktur. Mesela Danimarka'da yaşamak herkesin Danimarkalı olduğu bir yerde yaşamaktır.

Dolayısıyla böyle bir ülkeye Müslümanların göç etmesi Amerika'ya göç etmesinden farklı bir olay. Amerika zaten göçmenlerin ülkesi çünkü. Amerika'da göçmen olmak normalleşmiş bir durum ama homojen bir ülkeye göçmenler geldiklerinde bu ülkenin psikolojisi ve tutumu farklı oluyor.

Evet doğru. Bence Avrupa'yla Amerika arasındaki başlıca farklılıklardan birisi Müslümanlar Amerika'ya geldikleri zaman eğitimlerini tamamlamış olarak geldiler. Avrupa'ya ise, Müslümanlar 1960'larda, 1970'lerde işçi olarak geldiler. Ve Avrupa ülkelerinde bu işçilerin kalıcı olarak yaşayacakları varsayılmadı. Ve ilk gelen işçiler de uzun vadeli kalmayı düşünmüyorlardı. Almanya gibi ülkelerde bu işçiler yeni yeni vatandaş olabiliyorlar.

Bütün bu sebepler ülkelerin azınlıkları nasıl gördüklerini etkiliyor değil mi?

Evet kesinlikle. Şu anda Avrupa'da eğitim anlamında Avrupa'ya entegre olmuş Müslümanlar varsa da, halen bir çok Avrupa ülkesinde şöyle bir eğilim var. İslam halen işçilerin bir dini gibi gözükyor. Müslümanlar bu ülkelerde yukarıya tırmanmak konusunda zorluklar yaşadılar. Amerika'da ise durum böyle değil. Amerika'da birkaç kuşaktır birçok genç Müslüman iyi eğitim aldılar, iyi okullara gittiler. Amerika'da Müslümanlar eğitim seviyeleri açısından Yahudilerden sonra ikinci sırada geliyorlar.

Peki, böyle bir durum İslamofobi'nin azalması sonucunu doğuruyor mu?

Elbette bir farklılık oluşturabilir. Amerika'da da göçmen karşıtları var bununla birlikte. Bu insanlar kendilerine benzemeyen herkese karşı çıkıyorlar. Mesela Amerika'da Müslüman karşıtı olanlar aynı zamanda Yahudi karşıtlığı ya da anti-Semitizm de yapıyorlar.

Şöyle bir fikir de var. Bazıları İslamofobinin İslam'ın yanlış temsil edilmesinden kaynaklandığını söylüyor. Bu teze katılıyor musunuz?

Aslında bence durum şöyle. Yanlış temsilin büyük bir kısmı gayri Müslimlerden geliyor. İslamofobikler var, Müslüman karşıtları. Eğer başlıca Müslüman karşıtı gruplara bakarsanız, bunların beyaz olduğunu, iyi eğitilmiş olduğunu, bazılarının eskiden Müslüman olup, Hıristiyanlığa geçtiklerini, bazılarının seküler Müslümanlar olduğunu görürsünüz. Bu insanların söyledikleri medyada, kamuoyunda epey ilgi çekiyor.

Dolayısıyla bir İslamofobi endüstrisi var. Bu endüstri bilinçli olarak bir takım örnekleri alıyorlar ve bu örnekleri İslam'ın kendisi gibi göstermeye çalışıyorlar.

Evet, İslamofobi endüstrisi çok büyük miktarda paralar alıyor. Bu paralarla birçok kişiye iş verebiliyorlar, büyük organizasyonlar düzenleyebiliyorlar, medyada etkili oluyorlar ve aynı zamanda birbirleriyle oldukça bağlantı içindeler. Mesela Horowitz diye birisi var, Front Page diye bir yayını var, çok etkili bir yayın organı. Bu kişi aynı zamanda Jihad Watch adlı sitenin de kurucularından. Bu siteler arasında bağlantılar var. Fakat insanlar internete girdiklerinde bunun her zaman farkında olmayabiliyorlar.

Dolayısıyla bir İslamofobi networkü var!

Evet, bu gruplardan birisi internette İslamofobik bir şey yayınladığı zaman, diğerleri de bunu alıyor ve aynı hikayeyi farklı birçok internet sitesinde aynen görüyorsunuz. İnternet inanılmaz bir bilgi kaynağı, ama internette yayınlanan bir şeyin doğru olduğunu nereden biliyorsunuz? Ortalama insan da bu sitelere giriyor ve İslam hakkındaki bilgisini bu sitelerden alıyor. İsmine baktığınız zaman ilgi çekici gelen

websiteleri var. Aile güvenliğini korumak için kurulmuş siteler var mesela ama bunlar aslında aşırı sağcı, göçmen karşıtı grupların kurmuş oldukları siteler. İnsanlar buralara ailemin güvenliğini koruyayım diye bakıyor ama bu sitelerin başka ajandaları var.

İslamofobiyle nasıl mücadele edebiliriz? Bazı insanlar İslamofobi'nin bir nefret suçu olarak nitelendirilmesi gerektiğini ve bunun İslamofobiyle mücadelede etkili olabileceğini söylüyorlar.

Evet elbette, kanunlara göre Amerika'da ve Avrupa'da ayrımcılık ve bu ayrımcılığın beslediği şiddet bir nefret suçu olarak görülebilir ve bu konularda dava açılabilir. Fakat burada da şöyle bir şey yapılıyor. Genelde Müslümanlara karşı uygulanan şiddet terörizm olarak nitelenmiyor. Mesela Norveç'te 80 kişiyi öldüren kişi için hiç bir zaman terörist ifadesi kullanılmadı. Ama Müslüman birisi şiddet uygularsa bu genellikle terörist bir eylem olarak nitelenir.

Terörist kelimesi sadece Müslümanlar için kullanılıyor. İslam bir din değildir, bir ideolojidir yaklaşımı da bu çerçevede kullanılıyor değil mi? Yani İslam bir din olmadığı için, Müslümanlar din özgürlüğünden yararlanamaz tezini işliyor İslamofobik çevreler?

Evet, Müslüman istisnailiği tezini işliyorlar. Böyle bir tez de Müslümanlara özgürlük verilmemesi gerektiği argümanını gerektendiriyor.

Müslümanların çoğunluk olduğu ülkeler ve bu ülkeler dışında yaşayan Müslüman azınlıklar İslamofobiyle mücadele konusunda ne yapmalılar sizce?

Görev sorumluluğun bilincinde olan Müslüman liderler, başka ülkelerdeki muhataplarıyla herhangi bir siyasi meseleyi konuştukları gibi, İslamofobi meselesi üzerine de konuşmalılar. Eğer başka bir ülkenin

başbakanı ya da başkanıyla kişisel bir dostlukları varsa, İslamofobi konusundaki kaygılarını muhataplarına aktarmalıdır. Bence Müslüman liderlerin konuştukları devlet başkanları da bu mesajı önemseyeceklerdir, çünkü Batılı devlet adamlarından bazıları da İslamofobi meselesinde hassastırlar. Mesela birçok Türk lider Avrupa'daki Türk Müslüman azınlığın meselesini önemseddiğini söylemiştir. Arap liderler Arap azınlıkların durumlarını gündeme getirmişlerdir. Ben bunların önemli girişimler olduklarını düşünüyorum.

Burada çok önemli bir nokta da bence gayri Müslimlerin de Müslüman ülkelerde eşit derecede haklara ve özgürlüklere sahip olmasıdır. Hıristiyanların Müslüman ülkelerde yaşadıkları sorunlara dair makaleler Batı'da İslamofobik çevreler tarafından suiistimal edilmekte ve aynı zamanda İslamofobiden etkilenmemiş insanları bile İslamofobi konusunda duyarsızlaştırmaktadır. Ben mesela birçok iyi Amerikalı biliyorum, İslam ya da Müslümanlar hakkında hiçbir şey bilmiyorlar, fakat bildikleri tek şey ISIS tarafından yapılan kimi eylemler ya da Hıristiyanların kimi ülkelerde kilise yapamamaları gibi olaylar. Bu olaylar bu ortada duran insanları İslam'a karşı daha az açık ve İslamofobi konusunda daha az duyarlı hale getiriyor. Ben insanlarla kamu önünde ya da özel ortamlarla konuştuğum zaman şunu görüyorum, insanlar İslam hakkında hiçbir şey bilmiyorlar. Bu yüzden "Herkesin İslam Hakkında Bilmesi Gerekenler" (*What Everyone Needs to Know About Islam*) isimli bir kitap yazdım. Böyle konuşmalarda genelde insanlar bana şunu söylüyor. Siz Müslümanlara ayrımcılık yapılmasın diyorsunuz ama Müslümanlar birçok yerde başkalarına ayrımcılık yapmıyor mu? Ve eğer Müslümanlar böyle yapıyorlarsa, bu İslam sebebiyle olmalıdır diyorlar. Dolayısıyla, Müslüman ülkelerde yaşayan gayri Müslimlerin haklarının ve özgürlüklerinin korunmasının İslamofobiyle mücadelede önemli bir rol oynayacağını düşünüyorum.

Diğer taraftan, Avrupa ve Amerika'da şöyle bir pozitif gelişme de var. Birçok Müslüman kurum ya da organizasyon, İslamofobinin artması konusunda çok kaygılılar ve İslamofobiyle mücadele etmek için programlar oluşturuyorlar. Bence bu girişimler çok önemli. Birçok iş adamı biliyorum mesela normalde böyle bir faaliyet içerisinde değilken,

yükselen ayrımcılığı görmeleri sebebiyle, inisiyatif alıyorlar ve kendilerini İslamofobiyle mücadeleye adıyorlar.

Son olarak Türkiye ile Batılı ülkeler arasında son zamanlarda ilişkiler kötüleşti. Bunun sebepleri nelerdir ve bu ilişkilerin iyileştirilmesi için neler yapılabilir?

Türkiye üzerine yazılar yazdım ama Türkiye uzmanı değilim. Evet, son zamanlarda Türkiye ile Batılı ülkeler arasındaki ilişkilerde iniş çıkışlar oldu. Fakat çok iyi olduğu durumlarda oldu. Çünkü ilişkilerin iyi olması jeopolitik meseleler ve Avrupa’da ve Amerika’da yaşayan önemli sayıdaki Müslüman azınlık açısından Türkiye ve Batılı ülkelerin lehinedir. Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerine bakarsanız, bu ilişkinin çok sancılı geçtiği görülebilir. Avrupa’nın Türkiye’deki bazı meselelerle ilgili kaygıları olabilir ama Birliğe kabul edilen diğer ülkelere baktığımızda onların durumlarının da çok da iyi olduğu söylenemez. Burada Türkiye’nin Müslüman bir ülke olması bu ilişkinin sancılı olmasında önemli bir rol oynamıştır.

Son zamanlardaki problemlerin önemli bir bölümü Suriye’deki savaşla ilgili. Benim açımdan bölgedeki ülkeler bu problemle ilgili yeterli sorumluluğu almadılar. Neden bölgedeki ülkeler daha fazla işbirliğinde bulunamıyorlar? Şu anda ise bölgedeki ülkeler birbiriyle bir çatışma içerisindedir, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran arasındaki gerilim gibi. Türkiye ve Katar’da Arap Baharını destekledikleri için süreçten etkilendiler. Ayrıca darbeye de karşı çıktılar. Bu olaylar Batıyla ilişkileri de gerginleştirdi.

İç siyaset açısından da geçen seneki darbe ve ona verilen cevap da Batıyla ilişkileri etkiledi.

Ülkeler arasındaki ilişkiler yaşanan gerçekliklerden etkilenir ama aynı zamanda bu ilişkileri yöneten kişilerin işbirliği yapabilme ve ortak çıkarlarını görebilme yeteneklerinden de etkilenir. Mesela Amerika ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilere bakarsanız, bir yandan Trump İslam

bizden nefret ediyor gibi söylemleri kullandı ve birçok insan Trump'ın Suudi Arabistan'a gidince benzer şeyler söyleyeceğini tahmin ediyordu. Fakat bunun yerine Suudiler ve Trump çıkarlarda birleştiler. Suudiler Trump'ı çok sıcak karşıladı. Çünkü birbirlerini bağlayan çıkarlara odaklandılar. Dolayısıyla bence Türkiye ve ABD'deki politika yapıcıları çıkarlarına odaklanmalıdırlar. İnsanlar bana her zaman mevcut durum hakkında ne düşündüğümü soruyorlar, benim de bunlara genel cevabım evet yakın gelecekte de böyle iniş çıkışlar olacaktır. Ama uzun vadede ilişkiler düzelecektir. Bunun yakın zamandaki örneği Rus uçağının düşürülmesinden sonraki kötü duruma rağmen, Türk Rus ilişkilerinin yeniden düzelmesidir. Medya bizi her zaman en kötüsünü beklemeye alıştırtıyor, dolayısıyla ne zaman bir gerilim olsa insanlar bunun bir savaşa döneceğini düşünüyor. Oysa uzun vadede işbirliği ülkelerin çıkarıdır. Dolayısıyla bir uzlaşma noktasında buluşulacağına inanıyorum.

Prof. Esposito zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim, çok verimli bir görüşmeydi.

Ben teşekkür ederim.